

Юдаізм у Беларусі

Лекцыя

1. Юдаізм як рэлігія гебраяў. Панятыны апарат.
2. Юдаізм у ВКЛ і РП.
3. Юдаізм у Рас. Імп.
4. У савецкай Беларусі.
5. У незалежнай Беларусі.

1. Юдаізм – гэта нацыянальная рэлігія гебраяў, на аснове якой пазней узнікла хрысціянства.

Тэрмін “юдаізм” паходзіць ад назвы гебрайскага племені Юды, якое ў XI ст. днХ стала пануючым сярод гебраіскіх плямёнаў.

У вузкім сэнсе пад юдаізмам разумеецца рэлігія, якая аформілася на мяжы II-I ст. днХ у асяродзі гебраяў. У больш шырокім сэнсе юдаізм – гэта вера, якая дала гебраям комплекс прававых і маральна-этычных уяўленняў, якія вызначаюць жыццё гэтага народа.

У гебраіскім народзе вялікім аўтарытэтам здаўна карысталіся “Божыя людзі”, назарэі (“святые людзі”) і прарокі, у той час як царская ўлада была звычайна слабой.

Духовным цэнтрам гебраяў-юдэяў доўгі час быў Ерусалімскі храм. Гэты храм, дзе гебраі пакланяліся Богу Яхвэ, стаўся галоўным. У 622 г. днХ цар Ёсія забараніў усе іншыя культы. Двойчы Храм падвяргаўся руйнаванню: першы раз, у 538 г. у час Бабілёнскага паланення царом Навухаданосарам, а другі – у 70 г. пасля паражэння ў юдэйскай вайне 66-73 гг. Падаўленне антырымскага паўстання Бар-Кохбы ў 135 г. нэ прывяло да масавай дэпартацыі гебраяў і іх рассялення па ўсяму свету. У часы Рымскага ўладарання гебраі шырока рассяліліся, але імкнуліся жыць супольна ў абшчынах, цэнтрам якіх звычайна становілася сінагога на чале з рабінамі (законавучыцелямі Торы). Паколькі праз нейкі час гебраі перасталі ўжываць іўрыт (мову Торы), то спатрэбіўся пераклад на грэцкую мову.

З 444 г. днэ існуе закон, які забараняе гебраям браць шлюб з негебраямі.

Шануемыя кнігі ў юдаізме:

Танах – Ветхі Запавет

Тора – Пяцікніжжа

Нэвіім – Прарокі

Кэтувім – Пісанія

Талмуд – вуснае вучэнне, Преданіе, але аформлена у кнігу.

Тосефта – дадаткі да Талмуда

Мідрашы – багаслоўскія каментары да кніг Пяцікніжжа.

У развіцці юдаізма даследчыкі вылучаюць *тры перыяды*.

Біблейскі. Гэта першы перыяд, калі сфармавалася юдэйскае Пісанне – Стары Запавет (Танах). Свяшчэннае Пісанне гебраяў – Танах (альбо Сфарым) складаецца з 39 кніг, у якія ўваходзяць Тора (Пяцікніжжа), Нэвіім (Прарокі) – 21 кніга рэлігійна-палітычнага і гістарычнага характару, Кэтувім (Пісанні) – 13 кніг рознага рэлігійнага жанра. У Танахе ўтрымліваюцца звесткі пра стварэнне Богам Яхвэ свету, прыроды і чалавека. Таксама Стары Запавет выкладае веравучэнне, мараль і розныя прадпісанні, у тым ліку дзесяць заповедзяў (Дэкалог), якімі мусіць кіравацца кожны прававерны юдэй.

Другі перыяд развіцця юдаізма – **Талмудычны** (2 ст. днэ – 17 ст. нэ). Талмуд (ад гебр. “Вучэнне”) – гэта кніга вуснага вучэння юдаізму (преданія), дзе даецца найбольш аўтарытэтных выклад асноў юдаізма.

Талмуд стаў асновай заканадаўства, судовай справы і маральна-этычным кодэксам вернікаў. Аж да 18 ст., калі ў выніку імкнення да мадэрнізацыі вучэння пашырылася новая плынь – хасідызм.

Таму трэці перыяд – **Рэфармаваны**. Калі паралельна з традыцыйным юдаізмам узнікла і суіснавала рэфармаванае, больш містычнае вучэнне – хасідызм. Асабліва

хасідызм пашырыўся ва Усходняй Эўропе ў 18-19 ст. нэ і натуральна з’яаўся і на беларускіх землях.

Аснову веравучэння юдаізма складае вера:

- у адзінага Бога Яхвэ;
- у “богавыбранасць” гебрайскага народа,
- у прыход Мэсіі,
- у бессмяротнасць душы,
- у існаванне жыцця пасля фізічнай смерці,
- у святасць Танаха і Талмуда.

Прававерны юдэй абавязаны трымаць пасты, рабіць абрад абразання на 8 дзень пасля нараджэння, абрад амавення напярэдадні рэлігійных святаў, абрад паўналецця, пахарон і г.д.

З усіх святаў гебраямі звычайна найбольш шануюцца – субота (шабат). У гэты дзень нельга нічога рабіць, нават лячыць хворых, гатаваць ежу і запальваць агонь. Адзінае, што можна рабіць – маліцца да Бога.

Самым важным святам лічыцца Пасха (песах), якая святкуецца з часоў выхаду з Егіпта. У памяць падзеі, калі Госпад забраў усіх першынцаў-эгіпцянаў, але не крануў тыя сем’і, якія паверылі і памазалі крывёй касякі дзвярэй.

Таксама юдэй адзначаюць – судны дзень, сімхат-торы (радасць Торы – свята па выпадку заканчэння цыкла чытання Торы ў сінагозе), новы год і інш.

Юдаізм у Ізраіле не мае статусу дзяржаўнай рэлігіі. Вярхоўны рабінат мае аўтарытэт і пэўны ўплыў на дзяржаўную ўладу. У краіне дзейнічаюць суды рабінаў. Асабліва моцны ўплыў юдаізм мае ў сферы адукацыі, дзе да ¼ усіх вучэбных дысцыплін складаюць рэлігійныя.

Юдаізм адыграў важную ролю ў станаўленні монатэістычных вераванняў у многіх краінах свету – хрысціянскіх, ісламскіх.

2. Традыцыйны юдаізм прыйшоў на Беларусь з першымі гебраямі.

Гебраі, а адпаведна і юдаізм верагодна упершыню з’яўляюцца на Беларусі яшчэ ў X-XI ст. ёсць версіі, што імі быў заснаваны горад Берасце.

Пачынаючы з сярэдзіны XII ст. гебраі перасяляюцца з Заходняй Эўропы ў Беларусь пад ціскам ганенняў. Іх безпадстаўна вінавацілі ў рытуальных забойствах, крыжовыя паходы суправаджаліся рабаўніцтвам і пагромамі гебраяў. Таму яны мігравалі на Усход. Асабліва прыцягальнымі для іх сталі землі Польшчы і ВКЛ.

Яны як вядома упершыню масава трапляюць у ВКЛ у 14 ст. Спачатку зацікаўленыя перасяляцца ў вялікакняскія гарады Гедзімінаў у 1322-23 гг. Першая пісьмовая згадка ў дакументах – **1388 г. прывілей Вітаўта** выдадзены ў Луцку гебраям Берасця і іншых гарадоў і мястэчак. Надаваў ім *права судзіцца сваім гебрайскім судом* і прыраўноўваў у многіх правах да шляхты.

Доўгі час становішча розных веравызнанняў у ВКЛ рэгулявалася рознымі прывілеямі і актамі вялікіх князёў, пазней Статутамі

Прывілей князя Вітаўта 1388 г. стаў першым заканадаўчым актам, які акрэсліваў правы статус гебраяў у Вялікім княстве Літоўскім. Ён быў выданы найбольш буйному кагалу (гебрайскай абшчыне), якая месцілася ў Берасці, але фактычна ён распаўсюджваўся на ўсіх гебраяў Літвы. Дакумент усталёўваў асабістую недатыкальнасць гебраяў, іх юрыдычную аўтаномію, узаемадзеянне кагала з дзяржаўнымі інстытутамі і інш. Фактычна, у ім утрымліваліся нормы, якія у той час былі прыняты адносна гебраяў у Цэнтральнай Эўропе. Гэты **прывілей садзейнічаў шырокаму рассяленню гебраяў на тэрыторыі ВКЛ, бо яны маглі жыць і дзейнічаць у адпаведнасці са сваімі рэлігійнымі перакананнямі, прымаць актыўны ўдзел у эканамічным жыцці дзяржавы**. У далейшым гэты **прывілей шмат разоў пацвярджаўся**.

Выключнасць становішча гебраяў у ВКЛ заключалася ў тым, што яны *вызваліся ад нясення воінскай павіннасці* – у той час, як хрысціяне розных абрадаў і татары-мусульмане, яе выконвалі. Праўда, калі гебраі прымалі каталіцкую веру, то яны набывалі шляхецкую годнасць і маглі несці вайсковую службу нараўне з іншымі шляхціцамі.

Гебраі-перасяленцы прынеслі з сабой – свае капіталы, здольнасць да гандлёвай дзейнасці, арыгінальны ўклад грамадаў (кагалаў), ідыш (нямецка-гебрайскую мову), уласныя рэлігійныя традыцыі і сістэму талмудычнага выхавання.

Паколькі гебраі занялі важную нішу ў фінансавым жыцці краіны, то каралеўскі двор заўжды прыхільна да іх ставіўся і адных з першых надзяляў прывілеямі – права вольнага перамяшчэння, незалежнасць ад мясцовай адміністрацыі, падсуднасць толькі перад манархам, “асобую” апеку манархаў.

У канцы 14 ст грамады гебраяў стала жылі ў Берасьці і Гародні, а ў 16 ст. рассяляюцца па іншых гарадах. У Кобрыне і Берасьці колькасць іх дамоў даходзіла да 12% ад агульнай.

Пры Аляксандры спачатку гебраі атрымалі новыя прывілеі (одкуп мытных пошлін), але з-за запазычанасці крэдыторам гебраям, **Аляксандр** выдаў **загад выгнаць усіх гебраяў з краіны**, што і было зроблена ў 1495 г. Аднак ужо ў 1503 г. ён дазваляе ім вярнуцца, імкнучыся паправіць фінансавы стан перад плянуемай вайной.

Жыгімонт прыхільна ставіўся да гебраяў, але паспрабаваў іх цэнтралізаваць пад уладай аднаго генеральнага старшыны Міхеля Езафовіча і раввіна, але гебраі не прынялі кіраўніцтва навязаннага зверху. Кіраўніцтва павінна было выспець знізу з саміх грамадаў і імі сталі здабыўшыя аўтаноміі **кагалы і Літоўскі ваад**.

Шляхта зайздросціла часам гебраям і імкнулася абмежаваць апошніх на соймах, што адлюстравалася ў Статутах і інш. дакументах – ім забаранялася мець нявольнікаў, займаць пасады і ўваходзіць у Раду.

Мяшчане ставіліся да гебраяў па рознаму – адны супрацоўнічалі ў розных справах, іншыя зайздросцілі.

У час Інфлянцкай вайны ў 1563 г. Іван Грозны прадпісаў: “Всех жидов, которые не захотели принять святое хришченне, утопите в славной реке Двине”.

Пасля Люблінскай уніі, стварэння Рэчы Паспалітай і выбарнага каралей існавала небяспека, ці пацвердзіць новы кароль, які выбіраўся з чужаземцаў прывілеі гебраяў. Аднак **Стэфан Баторы нават паішырыў** іх – ім даваліся ўсе **правы** мяшчан, вольны доступ да рамёстваў, дазвалялася наймаць хрысціян, а таксама гандляваць у хрысціянскія святы і нядзелі, бо гебраі шанавалі свае святы і суботы. Былі прыняты меры супраць пагромаў. Так, на магістраты, за падбухторванне да пагромаў накладваўся штраф у 10 тыс. марак, пагромшчыкі вінаватыя ў забойстве гебрая караліся смяротным пакараннем. **Ваад** быў прызнаны **цэнтральным органам самакіравання гебрайскіх грамадаў**.

Разам з гэтым у **час Контррэфармацыі** канец 16-1 пал. 17 ст. у Рэчы Паспалітай разгарнулася **антысеміцкая кампанія** з пагромамі, забаронай жыць у Віцебску і інш.

У час **паўстання Хмельніцкага** было **выразана каля 100 тыс. гебраяў**. Руйнаванне гарадоў і гаспадарак у выніку войн, эканомікі і гаротны стан насельніцтва – прывялі да заняпаду і гебрайскія кагалы. Калі раней яны пазычалі іншым грошы, то зараз самі мусілі браць пазыкі у манастыроў і інш. Разам з тым былі і арандатары Іцкавічы, якія выклікалі паўстанне Вашчылы і інш.

У 60-я гг. 16 ст. гебраяў было 20 тыс. у ВКЛ, а ў 1628 г. – каля **40 тыс.** Па падліках Капыскага ў гарадах і мястэчках у гэты час яны складалі 2-10%.

У 1676 г. у ВКЛ пражывалі **32 тыс.** гебраяў, а праз стагоддзе ў 1766 г. – ужо **157 тыс.** Сталіцай гебраяў Літвы лічыўся Брэст-Літоўск.

У 1784 г. у Магілёўскай губерні у гарадах і мястэчках пражывалі 32 809 гебраяў і толькі 15 013 жыхароў-хрысціян.

У *магдэбургскіх гарадах* узніклі першыя *самакіруемыя гебрайскія грамады* – **кагалы**. Больш акрэсленыя формы яны атрымалі ў 16 ст. Кагалы адказвалі за выплату падаткаў і выконвалі адміністрацыйныя функцыі.

Кіраўнікамі кагалаў былі старэйшыны – “рошы” і “тувы”, але першую ролю і вышэйшую духоўную ўладу ў кагалах мелі “рабіны”. **Раббіны** прызначаліся (выбіраліся?) на 6 гадоў, а потым іх тэрмін мог быць працягнуты яшчэ на 4 гады. Раббін падпісываў рашэнні кагала, кіраваў выбарамі, старшынстваваў на гебрайскім судзе, здзяйсняў вячанні, адлучаў ад грамады, сачыў за школьным навучаннем.

У буйных гарадах побач з рабінам стаяў *рэктар ешыбота* (іешывы). Прапаведнікам быў “*даршан*”, які па суботах чытаў і тлумачыў Святое Пісанне. Раббін забяспечваўся кагалам – утрыманне, кватэра, узнагароджанне за казані на святы. Рабіну дапамагаў “даршан”, які сачыў за сінагогамі, прапаведаваў, праводзіў святы – таксама ўтрымоўваўся кагалам. Гебрайскага грамада на свае сродкі трымала таксама – “кантараў” (чытаючых Тору ў сінагогах), “рэзнікаў” (шойхетаў – адказвалі за кашэрны забой жывёлы), “пісараў” Ваяводскага суда.

Рабін стаяў на чале **Калегіі**, якая складалася з “*даянаў*” (суддзяў) і “*габаяў*” (апекуноў і стараст духоўных устаноў). Калегія выбіралася на 3 гады з 9 чалавек. Аднак рашэнне Калегіі набывала моц толькі за подпісам рабіна.

Дзейнасць кагалаў была разнастайнай. Там вылучаліся камісіі – кантрольная, дабрачынная, бальнічная і г.д. Кагал збіраў падаткі, арганізоўваў і кіраваў школамі, малітоўнымі дамамі, усталёўваў правілы гандлю і інш.

Рабіны прызначалі выкладчыкаў у гебрайскія школы – “*хедэры*”. У сяр. 17 ст. хедэры былі цэнтрамі гебрайскай адукацыі – дзе выкладаліся духоўныя прадметы і асновы арыфметыкі. Навучанне вялося *на ідыш*. У хедэры прымаліся хлопчыкі з 5 гадоў і маглі заставацца там да абраду гебрайскага паўналецця – бар-міцва, які праводзілі ў 13 год. У хедэрах маглі вучыцца бедныя без аплаты навучання, іншыя ахвяравалі 1% ад заробку.

Тыя, хто паспяхова заканчваў хедэры маглі паступаць у галоўны **літоўскі ешабот** у Вільні. Заканчэнне гэтага ешыбота давала магчымасць стаць рабінам. У Віленскім ешыбоце вучыліся 7 год, а выпускнікі мусілі самі шукаць грамады, якія б прынялі іх на працу.

Вышэйшым органам гебрайскага самакіравання былі – **ваады - з’езды рабінаў і кагальных прадстаўнікоў** (гебрайскія соймы). Ваад каронных (польскіх) гебраяў існаваў з 1580 па 1764 гг., а Літоўскі – з 1623 па 1764 г. Першы асобны Літоўскі ваад сабраўся ў 1623 г. у Брэст-Літоўску, далей у розных гарадах (усяго 37 раз).

Пастановы ваады рэгламентавалі вопратку, увеселенні гебраяў і іасаблівыя правілы скромнасці, каб не выклікаць зайздрасці ў мясцовага насельніцтва. Было забаронена насіць дарагія строі, перліны на шляпах, шаўковыя і аксамітныя сукенкі.

Асабліва кагалы сачылі за мараллю. Гебрайскія жанчыны-разносчыцы не маглі хадзіць адны, а толькі у суправаджэнні двух мужчын, адным з якіх быў супруг.

Грамады падзяляліся на 3 часткі з цэнтрамі ў **Брэсце, Пінску і Гародні**, з 18 ст. яшчэ дадаўся **Слуцк**.

Гебраі па занятках падзяляліся на **3 катэгорыі** – першыя займаліся *гандлем і рамёствамі*, другія – *рэлігійнымі заняткамі* (рабіны, кантары, прапаведнікі), трэція – *вучэннем дзеля вучэння* – вывучалі Талмуд, апошніх утрымліваў кагал, бацька альбо жонка. Настолькі у гебраяў цаніліся адукаваныя і мудрыя людзі.

У гебраяў былі свае цэхі.

3. У 1794 г. Кацярынай была ўсталявана *мяжа гебрайскай аседласці*.

У пачатку 18 ст. у РІ усталёўваліся новыя законы адносна гебраяў. Заахвочваўся пераход гебраяў у хрысціянства і ім дазвалялася паступаць у дзяржаўныя школы на роўных з іншымі – гэта рабілася з мэтай асіміляцыі гебраяў, якія да гэтага часу жылі сваім жыццём. Да **пачатку 18 ст.** больш **98%** гебраяў лічылі сябе юдэямі і спавядалі юдаізм.

Таму ўрад прымушаў вучыць расейскую мову. Тым, хто пераходзіў у хрысціянства даваліся прывілеі і льготы, адкрываўся шлях да заняцця выскіх пасадаў у дзяржаве.

У **сяр. 18 ст.** на усходзе і поўдні Беларусі пачало распаўсюджвацца новая плынь – **хасідызм**, якая зарадзілася на Украіне ў канцы 17 ст. пасля падзеяў звязаных з паўстаннем Хмяльніцкага. Прыхільнікі гэтага накірунка лічылі, што галоўнае ў юдаізме – гэта адносіны гебраяў з Богам. Хасідызм быў болей звязаны з містыцызмам, вывучэнне свяшчэнных тэкстаў адсоўвалася на другі план, аўтарытэт рабіна ставіўся пад сумніў.

Таму ў пачатку 18 ст. у Вільне, дзе знаходзілася еўрапейская рэзідэнцыя традыцыйнага артадаксальнага юдаізма (**Віленскі Гаон**), была выдадзена пастанова, якая абвешчала хасідызм па-за законам традыцыйнага юдаізму. Каб перашкодзіць распаўсюду і ўплывам хасідызму ў **1803 г.** Віленскім ешыботам быў накіраваны ў **Валожын** лепшы выпускнік, рабін – які быў названы **Хаім Валажынер**. Яго мэтай было стварэнне ў Валожыне ешыбота для падрыхтоўкі рабінаў традыцыйнага накірунка – гэта **першы ешыбот у Беларусі**. У 1806 г. ешыбот зрабіў першы набор у колькасці 300 студэнтаў з усёй Эўропы. Выпускнікамі гэтага ешыботу былі закладзены ўсе пазнейшыя ешыботы на Беларусі – у **Міры** (1815), **Навагрудку** (1842), **Брэст-Літоўску** і **Радуне** (1856). Тэрмін навучання ў Валожынскай і Мірскім ешыботах не быў абмежаваны. Выпускнікі Навагрудскага ешыбота часта становіліся вандруючымі рабінамі (місіянерамі) – былі аскетычнымі і беднымі.

Сяр. 19 ст. стала **“залатым векам” вывучэння Торы** на беларускай зямлі. З мэтай глыбокага вывучэння Святога Пісання ў гарадах будаваліся адмысловыя будынкі – **Талмуд-Торы** – у іх таленавітыя юнакі на працягу 5 год маглі бясплатна вывучаць каноны юдаізму. Выпускнікі Талмуд-Тор маглі прэтэндаваць на пасаду “даршанаў” альбо дырэктараў хедэраў, альбо паступіць у ешыбот па скарочанай праграме. Талмуд-Торы звычайна фінансаваліся і будаваліся за кошт паспяховых бізнэсмэнаў і фінансістаў.

Па перапісу Рас. Імп. **1897 г.** у імперыі пражывала 5 189 401 гебрая, якія складалі 4,5% насельніцтва. Аднак 75% з іх жыло на тэрыторыі Беларусі, Літвы і Усх. Польшчы. У **Берасці** гебраі складалі **65%** жыхароў горада, **Пінску** – **74%**, **Слуцку** – **77%**, Гомелі – 55%, Мінску – 52%, Магілёве – 50%, Гародні – 48%.

4. Падзеі 1917 г. прынеслі вялікія перамены ў жыццё гебраяў. Савецкімі ўладамі рабіўся націск на асіміляцыю гебраяў, вялася саветызацыя праз ідыш. Пэўны час у 20-я гг. гебрайская мова (ідыш) стала адной з чатырох дзяржаўных моваў у БССР. Некаторыя гебраі, якія выракліся сваёй веры, сталі вядомымі дзеячамі савецкай улады і рэвалюцыі. **Парвус** Аляксандр з Беразіно – быў **банкірам рэвалюцыі**, Троцкі, Ян Гамарнік, Аляксандр Хацкевіч і інш. Пад уздзеяннем атэістычнай прапаганды і ціску большавікоў значна скарацілася колькасць сінагог, хедэраў, Талмуд-Тор і рабінаў. Да 1937 г. з 704 сінагог, якія дзейнічалі да рэвалюцыі, засталася толькі 71. Талмуд-Торы і хедэры ўвогуле зніклі.

Напярэдадні вайны амерыканскім Камітэтам выратавання артадаксальных гебраяў была арганізавана масавая эміграцыя гебраяў з Савецкага Саюза – выехалі каля **100 духоўных лідэраў і каля 2000 вучняў і выкладчыкаў духоўных устаноў**. Яны здолелі ўратавацца ад Халакоста і працягнуць справу адраджэння гебрайскай дзяржавы і народа.

Пасля вайны у Беларусі афіцыйна дзейнічалі толькі 3 сінагогі – у **Мінску, Бабруйску і Калінкавічах**. Аднак да **1953 г.** засталася толькі адна ў **Мінску**. Савецкая ўлада ўсяляк перашкаджала іх аднаўленню. Гебраям, якія вучыліся ў сінагогах не дазвалялася паступаць у ВУЗ, іх звальнялі з працы і судзілі па арт. “туенядства”. У 1948 г. органамі МГБ было арганізавана забойства ў Мінску лідэра гебрайскага руху – Саламона Міхоэlsa, арганізатара яўрэйскага нацыянальнага тэатра, народнага артыста СССР, лаўрэата Сталінскай прэміі. Ён стаў адной з першых ахвяр антысеміцкай кампаніі, якая пачалася незадоўга да смерці Сталіна.

14 траўня 1948 г., пасля амаль 2-хтысячагадовага знікнення, была адноўлена дзяржава Ізраіль. Увесь далейшы час прайшоў у змаганні гебраяў за сваю права **рэпатрыяцыі** (вяртання на гістарычную радзіму). Да 1969 г. рэпатрыяцыя гебраяў мела невялікія памеры, бо была абцяжарана разрывам дыпламатычных стасункаў паміж Ізраілем і СССР. Пазьней выезд у Ізраіль быў адноўлены, але абмежаваны адмысловай “квотай на выезд”. У першы год дазвалялася выехаць да 1,5 тыс. чалавек, але толькі “лицам преклонного возраста, не имеющим высшего и специального образования”.

У 1970-я гг. у Беларусі арганізаваўся цэлы рух за выезд гебраяў у Ізраіль (алія), узначалены былымі ваеннымі. Апошніх адразу пазбавілі ваенных пенсій і ўзнагарод, як “зброднікаў Радзімы”, але з кожным годам колькасць рэпатрыянтаў узрасла. За 12 год, з 1969 па 1980 г. “імперыя зла” пакінула амаль 250 тыс. гебраяў. Такая эміграцыя паўплывала і на дэмаграфію Беларусі, асабліва пасля 1989 г.: калі ў 1959 г. у рэспубліцы пражывалі каля 150 тыс. гебраяў, у 1979 г. – 135 тыс., то на 1999 г. – засталіся толькі 28 тыс. Толькі за 1990 г. Беларусь пакінулі больш 33 тыс. гебраяў, а ўвогуле за 10 год пасля руйнавання “турмы народаў” колькасць рэпатрыянтаў з Беларусі дасягнула амаль 70 тыс. Аднак выезд гебраяў у Ізраіль у гэты час супаў і з адраджэннем рэлігійнага жыцця юдэяў у Беларусі.

5. У 1991 г. у Беларусь прыехаў **першы рабін з-за мяжы**, які пачаў наладжваць духоўнае жыццё. У 1993 г. 10 гебрайскіх грамадаў утварылі Юдэйскае рэлігійнае аб’яднанне ў РБ. Адчыняюцца новыя нядзельныя школы, сінагогі, хедэры, вяртаюцца ў жыццё і традыцыі – абрад паўналецця (бат-,бар-міцва), гебрайскія вяселлі (хупа), кашэрны забой жывёлы.

У 1996 г. была зарэгістравана першая грамада – рэфарматарскага накірунку ў юдаізме. Прыхільнікі яе прытрымліваюцца ліберальных поглядаў на выкананне законаў юдаізма, схіляюцца да свецкага ладу жыцця.

Сёння ў Беларусі юдаізм прадстаўлены ўсімі трыма накірункамі, існуюць іх аб’яднанні – **традыцыйны юдаізм** (артадаксальны), **хасідызм**, **рэфармізм**. На чале кожнага стаіць свой рабін. Існуе тэндэнцыя да павелічэння колькасці прыхільнікаў юдаізму ў нашы дні. Таксама ёсць – **месіянскія гебраі**, якія **вераць у Ісуса**.

Літаратура.

Дорн Ю.М. Иудаизм в Беларуси // Вопросы свободы совести и религиозных организаций в Республике Беларусь. Сб. док. и мат. / Авт.-сост. М.Цвилик; Под ред. В.И. Новицкого. – Мн., 2005. – С. 260-266

Иоффе Э.Г. Страницы истории евреев Беларуси. – Минск, 1996.

Черкасова В. Исход, в который навсегда ушли десятки тысяч белорусских евреев // Репрессивная политика советской власти в Беларуси. Сб. науч. работ. 2007

Складальнік: Юрась Бачышча